

A Rastafariánusok

Mint oly sok más vallási csoportosulás, a rasztafariánus mozgalom is valamiféle múltbéli aranykorból meríti a fennmaradáshoz szükséges erőt, amely ez esetben egy „Etiópiának” nevezett egyesült földrészt jelent, amelyet nem érintett meg az európai gyarmatosítás. Ebben az afrikai Árkádiában minden fekete nép békésen él egymás mellett, anélkül, hogy idegen hatások zavarnák. Az európai gyarmatosítók hódítása átmeneti időszakot jelent: ekkor kezdődött a kontinens rabszolgasorsba döntése. A raszta elmélet szerint az európaiak osztották fel „Etiópiát” különböző nemzetekre, hogy megkönnyítsék uralmukat. A történelem új szakaszba lépett ekkor, minthogy az európaiak megalapították az új Babilont, a birodalmat, amely a fehér embernek a feketén való uralkodásán alapszik. A raszták számára e szakasz a végéhez közeledik. Babilon összeomlik és a fekete Sion helyreáll. De a modern raszták, akik türelmesen várják egy távoli utópia beteljesülését, nem szakadtak el teljesen a realitástól, mert ugyanakkor éles társadalomkritikát gyakorolnak. Úgy érzik, hogy őseiket kizsákmányolták, és ez ma megfosztja őket a lehetőségektől.

A korai raszták Marcus Mosiah Garveytől (1887-1940) nyertek ösztönzést, aki a 20-as években megalapította Általános Néger Haladás Társasága (Universal Negro Improvement Association - UNIA) nevű szervezetét. E társaságnak egyetlen egyszerű célja volt: egyesíteni a fekete népet, mégpedig az őshazában, Afrikában. Garvey egyszerűen azt mondta, hogy, mivel a nyugati világ minden fekete népe Afrikából származik, joguk van oda visszatérni. A megosztottság miatt a feketék nem képesek sem politikailag szerveződni, sem kultúrájukat kifejezésre juttatni. Intellektusuk a fehérek elnyomása miatt generációk óta átítatózott a rabszolga mentalitással, ami odáig fajult, hogy immár elfogadják a fehérek faji meghatározását, mely szerint a feketék alacsonyabb rendű nép. Garvey értelmezésében az amerikai feketék integrálása a helyi társadalomba, értelmetlen dolog. E helyett a fehér világgal való tökéletes szakítást tűzte ki célul, amely által a feketék visszanyerhetnék elvesztett méltóságukat. Mint 1920-ban, a New York Timesban kifejtette: „A világ négyszáz millió négerét egyetlen hatalmas szervezetbe fogjuk tömöríteni, hogy kitűzzük a szabadság zászlaját a nagy afrikai kontinensre... Ha Európa az európaiaké, úgy Afrika a világ fekete népeié”. A 20-as években Garvey beutazta az Egyesült Államokat és a Karibi szigetvilágot, azzal a céllal, hogy a feketéket tömeges emigrációra készítse. Ez azonban hiábavalónak bizonyult. Pedig még gőzhajókat is vásárolt, és lerakta a feketék önszegélyező szervezeteinek alapját. Bár az UNIA céljai kudarcot vallottak, eszmei hatása mégis igen jelentős lett, amelyből a későbbi rasztafariánus gondolkodás sokat merített.

Miután az Egyesült Államokban kudarcot vallott, Garvey erőfeszítéseit szülőföldjére, Jamaikára koncentrált. Ami Garvey után maradt, az egy új eszme, amely szerint a feketék legfőbb ellensége nem a fekete közösségen kívüli fehér kizsákmányoló rendszer, hanem a fekete közösségen belüli gondolkodásmód: hit a fehérek által irányított vallásban, a hagyományos oktatási rendszer elfogadása, a feketék egyenjogúságának önmegtagadása és a függetlenedés lehetőségének fel nem ismerése. Garvey megalkotta az „új négert”. 1938-ra Garvey sorozatos összeütközésbe került a rendőrséggel mind az Államokban, mind Jamaikában. Népszerűsége csökkent, végül 1938-ban Angliába települt, két év múlva pedig meghalt. Halála után szinte mítikus személyé vált, akinek „próféciái” a rasztafariánus filozófia alapjává váltak. Egy ízben pl. állítólag azt mondta: „Nézzétek Afrikát, ahol egy fekete királyt koronáznak majd meg, mert közel a szabadság napja”.

Amikor Hailé Szelasszié (korábban Rasz Tafari herceg) Etiópiában trónra került, Garvey tagadta, hogy ő az a fekete uralkodó, akiről beszélt, és „gyávának” nevezte, mert "egy olyan ország uralkodója, ahol a feketék láncot viselnek és megkorbácsolják őket". Valóban, ellentétben az amerikai feketékkel, Garvey ismerte az etióp történelmet, s erről cikkeket is írt újságjában a *The Black Man*-ben. E lapban számos nézetét apokaliptikus hangvétellel fejtette ki, a Jelenések Könyvének részleteit véve kölcsön: „Ne sírj! Íme, győzött az oroszlán Júda törzséből, Dávid utóda, és felnyitja a könyvet és hét pecsétjét” (Jelenések 5:5-6). Még fontosabb, hogy felállította Afrikai Ortodox Egyháznak nevezett szervezetét. Az egyház vezetője, McGuire tiszteletes felszólította híveit, hogy törjék össze a fehér Krisztus és Madonna képeit, és helyettesítsék őket fekete alakokkal. Garvey helyeselte ezt: „Mi, négerek Etiópia Istenében hiszünk, az Örökkévaló Istenben”. Annak ellenére, hogy Garvey nem ismerte el Hailé Szelassziét, követőit egyre gyakrabban szólította fel arra, hogy forduljanak Etiópia felé. Garvey egyik társának, Webb tiszteletesnek szintén fontos szerepe volt a későbbi rasztafariánus ideológia alapjainak lerakásában. 1919-ben jelentette meg *A jövődő univerzális uralkodó fekete ember lesz* c. munkáját. Ez a mű, valamint a Robert Athlyi Rogers által 1913 és 1917 között összeállított Feketék Bibliája (*Black Man's Bible*) lett az alapja a később fekete felsőbbrendűséget hirdető Afro-Atlikánus Konstruktív Egyház nevű szektának, amely 1925-ben jött létre Jamaikában. Garvey követőinek egy része elfogadta, más része tagadta a Feketék Bibliáját.

Ugyanakkor Garvey nem csupán a hitre alapozta híveinek erőfeszítéseit. Inkább bízta őket saját erőfeszítésekre, semmint a természetfölötti csodavárásra. A raszták ezt később elutasították, s a vallásosságot helyezték előtérbe. Ehhez más jamaikai egyházalapítókat hívtak segítségül.

Alexander Bedward 1895-ben alapította meg Baptista Szabadegyházát, amelynek tanai baptista, wesleyánus és primitív afrikai tanokat ötvöztek. A századforduló táján Bedward azt hirdette, hogy közeleg a nap, amikor minden fehér elpusztul, a feketék számára pedig eljön a megváltás. Ez lett a rasztafariánus hit újabb eleme.

Az előbbieket összefoglalva, a rasztafariánus doktrína három lényeges tant (hitet) örökölt a jamaikai múltból: (1) Garvey próféciáit a fekete királyról és a közelgő megváltásról, (2) Etiópia Istenét és (3) Bedward vízióját a fehér hatalom természetfeletti elpusztításáról. A rasztáknál mindez Hailé Szelassziében egyesült: ő a fekete király, egyszerre Etiópia Istene, aki hamarosan a fehérek ellen fordul.

1935-ben, Hailé Szelasszié uralkodásának ötödik évében a jamaikai Leonard P. Howell összeállította a raszta bibliát, amely hasonlóságot mutat a Feketék Bibliájával. Ám azon is túlmutat: Howell már azt állította, hogy az eredeti biblia az amhara (etióp nyelv) biblia, amelyet azonban az első évszázadok fehér pápai és egyházi méltóságai meghamisítottak. Ekkor kezdődött a ma is ismert raszta „kinézet” és életmód kialakulása is, mégpedig bibliai alapon: "Fejükön ne nyírják meg a haját, ne vágják le szakálluk végét, testükön ne ejtsenek bevágásokat" (Leviták 21:5 - Mózes persze mindezt a papi rendre vonatkoztatta). Kizárólag természetes és tiszta dolgokat ettek, húst nem. Ugyanakkor a "gandzsának", vagyis a „fűnek” vallásos jelentősége lett, és élvezete vallásos tevékenységnek számított. A raszták itt is a Bibliára hivatkoztak: "Füvet nevelsz az állatoknak, és növényeket, hogy az ember jóllakhasson" (Zsoltárok 104:14)

A 60-as években, miután csak raszták töredékének sikerült Etiópiában letelepednie (Sasamené helység Addisz Ababától délre), a jamaikai raszták egy része fegyveresen próbálta elősegíteni „Babilon” pusztulását. Később, nem sok sikerrel, a jamaikai politikában próbáltak szerencsét. Mindez új teória kezdetét jelezte. Mint Leonard Barrett a 70-es években megfigyelte: „Előbb fel akarnak szabadulni, s csak azután hazatérni”. Ezzel egyidőben a rasztafariánus mozgalom a kívülállók kultuszából pozitív kulturális erő lett: a jamaikai művészet - elsősorban zene - része, elsősorban a reggae révén. A 70-es évek végén bukkant fel az a reggae zenész, aki katalizálta a raszta mozgalmat, és világjelenséggé tette.

Robert Nesta Marley (1945-1981) igazi raszta volt. Kinézetében a raszták ős-típusát jelenítette meg, dalai, habár zenéje nem csak reggae elemeket tartalmazott, himnuszokká váltak. Dalokat írt Rasz Tafariról, az afrikai visszatérésről, Babilon egyenlőtlenségéről és a fehérek rendszeréről. Ritával, feleségével együtt belépett a jamaikai rasztafariánus szervezetek egyikébe, a Izrael Tizenkét Törzsébe.

Első lemeze 1976-ban jelent meg Rastaman Vibration címmel, 1981-ben halt meg rák következtében. A két időpont közti néhány évben az egész világon elterjesztette a rasztafariánusok üzenetét. Marley úgy jelent meg, mint akiben a raszta képesség különleges erővel párosul, valaki, akiben megvan a raszták által „belátásnak” (insight) nevezett bölcsesség, Isten adta tudás. Szövegei üzenetet tartalmaztak a túlvilági megváltásban hívő vallások felé: „Beteggé és fátadtá tesz minket könnyelmű csókjaitok játéka, meghalni és mennybe menni Jézus nevében. Mi tudjuk és értjük, hogy a mindenható Isten élő ember” (Get Up, Stand Up). Az Exodus-ban pedig így énekel: „Tudjuk, hová megyünk, tudjuk honnan jöttünk. Elhagyjuk Babilont, atyáink földjére megyünk”.

Marley a raszták követe volt: a feketék követték, bármerre ment is a világon, sokkal inkább, mint Garvey-t a húszas években. Amikor 1981-ben Jamaikában Merit Rendet (magas állami kitüntetés) kapott, nemzeti hős lett. De nemcsak az: a fiatal feketék szerte a világon nyitottak voltak gondolataira, s vezetőjüket látták benne. Marley-t messiási értelemmel ruházták fel, habár ő maga sohasem lépett fel ilyen színben, s gyakran hangoztatta, hogy ő csak egy „egyszerű” raszta.

Marley pályafutása alatt, de különösen utána, szerte a világban jelentős raszta közösségek jöttek létre. Elsőként természetesen a karibi szigetvilágban, majd New York és Torontó fekete gettóiban. Ausztráliában és Új-Zélandon a maorik is részt vettek a közösségek kialakulásában. Európa első nagy közösségét a jamaikai és más karibi bevándorlók alapították Angliában, a surinamiak pedig Hollandia nagyobb városaiban. Ezek a bevándorlók általában nagy reményekkel érkeztek Európába, de ott szembesültek a fehér társadalommal, s a rasztafariánus eszmék termékeny talajra találtak. Ezek a nyugati közösségek már nem szakadtak el teljesen a társadalomtól, hanem kihasználva a nyugati demokráciák adta lehetőségeket, saját intézményeket állítottak fel (iskolák, stb.). Ugyanakkor nem adták fel Garvey eszméjét: Babilonnak pusztulnia kell, mert a feketéket a fehérek történelme becsapta, elárulta, mint Marley írta: „Kelj fel, állj fel, ne add fel a harcot. Nem mind arany, ami fénylik, a történet egyik felét sosem mondták el” (Get Up, Stand Up). A raszták vállalták, hogy elmondják a történet másik felét.

Időközben (1975-ben) meghalt Hailé Szelasszié. Ma már tudjuk, hogy a kommunista rezsim gyilkolta meg, de akkor a hivatalos jelentés betegséget jelölt meg a halál okaként. Az uralkodó halálának nem volt következménye a raszta hitben: istensége más formában élt tovább. Sok raszta el sem hitte, hogy meghalt, és „eltűnésének” számtalan variációja kapott szárnyra. Halálhírét „imperialista propagandának” tartották, vagy „a nyugat hazugságának”.

Babilon „összeesküvésének” teóriája megerősödött.

A nyugati fekete fiatalság körében is életre kelt a közös fekete identitás, amelynek alapjául az afrikai kontinens, az "ősök hazája" volt. Mint Peter Tosh énekelte: "Nem számít, hol születtél, ha fekete vagy, afrikai vagy" (African). Manapság a raszta elképzeléseknek széles skálája van, amit úgy is mondhatunk, hogy a "tagság" felhígult. Egyes raszták hagyományos hajviseletet hordanak, míg mások nem. Egyesek tartják magukat a húsevés tilalmához, míg mások nem. Az egyetlen közös nevező Hailé Szelasszié tisztelete. Ugyanakkor ez a tisztelet sokat veszített vallásos jellegéből. A mai raszta fiatalság istene a bennük rejlő motiváló erő: ha kivonulnak az utcára, ez Isten akarata, Jah szelleme él bennük.

Tovább él az Afrikába való visszatérésben való hit is, enélkül ugyanis nem létezhet maga a mozgalom sem. Ugyanakkor bizonyos, hogy nagyon sok raszta akkor sem telepedne le Afrikában, ha egyébként tehetné. Ezzel együtt lehetetlennek tartják a helyi társadalomba való beolvadást. Ha tudják, hogy nem jutnak Afrikába, akkor mégis honnan várják a megoldást? Természetesen Istentől, mert a megváltás "elrendeltetett".

A raszta felfogás azt mondja: „Babilonban vagyunk, de nem vagyunk a része”. Ez a felfogás a 70-es évek végén találkozott a fehér punkok társadalom-felfogásával, s a két mozgalom rövid időre egymásra is talált, különösen Angliában. A 80-as évek radikális, utcai mozgalmi után azonban a raszták jórészt passzív szemlélőkké váltak. A fehér mozgalmakkal való kapcsolat azonban új jelenséget hozott magával, amely máig él: számos fehér fiatal tette magáévá a raszták társadalomszemléletét és (főként) külsőségeit. Az új felfogás szerint Babilon már nem a fehérek társadalmának összességét jelenti, hanem az uralkodó kisebbséget, hiszen a fehérek túlnyomó része is „ugyanolyan rab, mint mi. Az egyetlen különbség, hogy ők nem látják a korlátokat és a láncokat” (Horace Ove: Pressure c. filmből).

Rasztá kronológia

- 1887 - Marcus Garvey megszületik (Jamaika)
- 1914 - Garvey elhagyja Jamaikát, és belekezd "Vissza Afrikába" mozgalmába.
- 1920-as évek - az "Általános Néger Haladás Társasága" (UNIA) mozgalom tevékenysége az USA-ban
- 1925 - a "Feketék Bibliája" kiadása Jamaikában
- 1929 - Garvey visszatér Jamaikába
- 1930 - Rasz Tafarit Hailé Szelasszié néven Etiópia császárává koronázzák
- 1930-31 - Leonard Howell megkezdi prédikációit Hailé Szelasszié isteni voltáról és a megváltás eszméjéről
- 1932 - Nathaniel Hibbert "Etióp Kopt Hit" néven egyházat alapít raszta filozófiával
- 1938 - Paul Earlington Jamaikában megnyitja az Etióp Világszervezet fiókját, amelyben erősraszta befolyás érvényesül
- 1940 - Howell követőivel Jamaika hegyeiben közösséget alapít "Etióp Megváltás Társasága" néven
- 1941 - a rendőrség felszámolja a kommunát, Howellt bebörtönzik
- 1945 - Bob Marley születése
- 1956 - raszták gyűlnek össze Kingston (Jamaika) kikötőjében, Hailé Szelasszié hajóit várva
- 1958 - az első raszták felbukkanása Londonban
- 1963 - fegyveres raszta lázadások Jamaikában, amelyeket USA-teli fekete szervezetek támogatnak
- 1966 - Hailé Szelasszié jamaikai látogatása
- 1970 - a hivatalos Etióp Ortodox Egyház megtelepedése Jamaikában
- 1975 - Hailé Szelasszié halála
- 1976 - Bob Marley Rastaman Vibration c. lemeze
- 1976-79 - a rasztafariánus mozgalom világméretű elterjedése
- 1981 - Bob Marley halála. Raszta és más szubkultúrák lázadása szerte Angliában